

Acest proiect a fost realizat cu sprijinul financiar al Consiliului Județean Maramureș

CONSILIUL JUDEȚEAN MARAMUREȘ

Gazeta

SATULUI AUTENTIC MARAMUREȘEAN

NR. 1 / august 2019

Maramureș,

Țara celor patru țări

Situat în Nord Vestul țării, în regiunea Transilvania din România, aproape de punctul geografic care reprezintă inima Europei și de granița cu Ucraina, Maramureșul este ținutul bisericilor de lemn, al legendelor, peisajelor impresionante și tradițiilor străvechi. Din punct de vedere etno-folcloric, Maramureșul este împărțit în mai multe „țări”: Țara Chioarului, Țara Lăpușului, Țara Maramureșului (jumătatea de nord-est a Maramureșului Istoric) și Țara Codrului (partea de sud-vest), la care se adaugă Zona Metropolitană Baia Mare.

Județul Maramureș are o istorie străveche, așa cum au dovedit-o cercetările arheologice care au scos la iveală urme ale prezenței omului pe aceste meleaguri încă din paleolitic, existența umană fiind evidențiată pe parcursul tuturor perioadelor istorice. Atestat documentar în anul 1199 (când se consemnează desfășurarea unei vânători în pădurile Maramureșului la care participa și regele maghiar Emeric), Maramureșul a fost caracterizat, din punct de vedere al organizării politico-administrative, de cnezate și voievodate românești (cnezatul Cuhea al Bogdăneștilor, cnezatul Mara, cel al Cosăului etc) a căror evoluție a fost întreruptă de cucerirea maghiară, rezistența în fața acestei ofensive fiind atestată documentar cel mai sugestiv în cazul lui Bogdan de Cuhea, numit în documentele maghiare ale anilor 1342-1343 „fost voievod” și „infidel”.

De altfel, același Bogdan trece munții în anul 1359 și contribuie la formarea statului medieval Moldova, având, de atunci, un loc aparte în tradiția istorică românească.

ȚARA MARAMUREȘULUI

„Țara Maramureșului” (termen întâlnit pentru prima dată într-un document din anul 1299) se remarcă după cucerirea maghiară și introducerea instituțiilor medievale specifice, inclusiv a comitatului, prin continuarea existenței unei autonomii locale în care rolul nobilimii românești, inclusiv în planul spiritualității, este bine documentat.

Astfel, în anul 1391, mănăstirii de la Peri îi este conferit statutul de stavropighie, iar egumenului de acolo prerogative cvasi-episcopale, la Peri realizându-se și traducerea unor cărți religioase în limba română.

În secolele următoare, Maramureșul, Chioarul sau Lăpușul au aparținut alternativ, din punct de vedere administrativ, fie de principatul Transilvaniei, fie de Ungaria, un moment important constituindu-l Unirea lui Mihai Viteazul (1599-1600), când o mare parte a zonei, inclusiv

Cetatea Chioarului, a intrat în stăpânirea sa.

Pe palierul istoriei sociale, vom aminti doar despre faptele haiducilor lui Grigore Pinte Viteazul, acesta ieșind din scenă odată cu uciderea sa la porțile orașului Baia Mare (12 august 1703), dar rămânând până astăzi prezent în tradiția locală.

Istoria politică nu poate să nu consemneze participarea cetățenilor din zonă la momente precum revoluția de la 1848-1849 sau la mișcarea națională

a românilor de la sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX. Vasile Lucaciu, supranumit „Leul de la Șișești” sau George Pop de Băsești sunt doi dintre reprezentanții remarcabili ai elitei românești care au pregătit, prin demersurile lor, actul Unirii de la 1918, în urma căruia Transilvania, Banatul, Crișana și o parte a Maramureșului s-au unit cu România.

Județul Maramureș interbelic cuprindea doar o treime (partea de la sud de râul Tisa) din fostul comitat cu aceeași denumire, reședința fiind la Sighet, în timp ce zona de la sudul lanțului muntos Gutâi, inclusiv orașul Baia Mare, intrau în componența județului Satu Mare.

Organizarea administrativă a României din anul 1950, după model sovietic, a impus regiunile în locul județelor, regiunea Baia Mare, ulterior Maramureș, incluzând atât teritoriul din actualul județ Maramureș, cât și din județele Satu Mare și Sălaj.

După revenirea la formula tradițională a județelor (1968) s-a constituit județul Maramureș în structura organizatorică existentă și în prezent, prin includerea în perimetrul său a localităților din depresiunile Maramureș, Baia Mare, Lăpuș și Chioar, precum și a câtorva de pe văile Someșului și Sălajului. Astfel, termenul „Maramureș” începe să definească o altă realitate administrativă decât până atunci.

Reședința județului a devenit municipiul Baia Mare, oraș atestat documentar în anul 1329 și care a avut o evoluție spectaculoasă, atât din punct de vedere demografic (de la 14.000 de locuitori în anul 1930 la aproximativ 140.000 astăzi), cât și economic, fiind un centru urban important în această parte a țării, cu o dezvoltare dinamică specifică.

ȚARA CHIOARULUI

Țara Chioarului se află la sud de orașele Baia Mare și Baia Sprie, la vest de Lăpuș și la est de Codru, care se află pe râul Someș. Peisajul de aici este deluros, cu râuri șerpuite numeroase, dintre care cel mai important este Lăpuș.

Deși cercetarea arheologică nu a fost foarte intensă în zonă, există numeroase descoperiri care dovedesc că zona a fost locuită încă din timpuri dacice, în unele locuri chiar din Epoca de bronz, mai ales în zonele în care astăzi sunt satele Satulung, Mireșu Mare și Valea Chioarului. De asemenea, în Chioar există tradiții specifice și costume, precum și trăsături distinctive arhitecturale, precum pereții acoperiți cu tencuială de culoare deschisă. Două din cele opt

biserici maramureșene incluse în Lista Moștenirilor Mondiale a UNESCO sunt în Chioar, cele din Șurdești și Plopiș.

Râul Lăpuș trece prin destul de abruptele Chei Lăpuș, de la Răzoare la Remetea Chioarului. Cheile au fost formate când râul a erodat șisturile cristaline ale Dealurilor Preluca și a trecut. Acestea sunt considerate unice în România, datorită lungimii și formațiunilor geologice și naturale variate: pereți abrupti și stâncoși, păduri, cascade, peșteri etc.

ȚARA LĂPUȘULUI

Ținutul sau Țara Lăpușului este situată la sud de orașul Cavnic.

Granițele geografice ale regiunii nu sunt foarte distincte, dar urmează câteodată lanțul vulcanic Munților Gutâi-Lăpuș-Țibleș la nord-nord-est, vârful Breaza la sud-sud-est și vârful Șatrași dealurile Preluca la vest. Țara Lăpușului, una dintre cele mai vechi unități administrative de acest fel din țară, este atestată prima dată în 1291 ca „statul numit Lăpuș” și apoi în 1315 sub denumirea „terra Lăpuș”.

Zona sau Țara Codrului se află în partea cea mai de nord din județul Maramureș, după trecerea râului Someș.

Granițele administrative au împărțit zona istorică și părți minore sunt descoperite și în județele Satu Mare și Sălaj, în afară de Maramureș. Peisajul consistă în dealuri joase și vaste, acoperite mai ales de pășuni și ogoare. Încă se mai găsesc păduri,

mai ales mai aproape de Movila Codru, la capătul vestic al zonei, deși se află la mare diferență de fosta pădure nesfârșită de stejari, pentru care a fost numită zona. Codru este probabil zona cel mai puțin vizitată și cel mai puțin cunoscută din județ.

ZONA CODRULUI

BISERICA,

inima satului maramureșean

În toate satele maramureșene, ulițele drepte (principale) și întortocheate, potecile și „prilazurile” converg spre un promotoriu pe care este așezată Biserica. Din cele 32 de monumente UNESCO ale României, opt se află în județul nostru. Biserițele de lemn din Maramureș au devenit brand cultural și testament al credinței.

ROGOZ

Biserica „Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril”, alt monument UNESCO, aflată în inima Țării Lăpușului, odinioară îndeajuns de încăpătoare pentru toată suflarea satului, a fost ridicată la 1663 din două lemne masive aduse din apropiere, de pe Dealul Popii.

ȘURDEȘTI

Biserica de lemn din Șurdești, monument UNESCO, a fost construită în 1721 sub directa supraveghere a lui Toma Macarie și poartă hramul „Sfinților Arhangheli Mihail și Gavril”.

Este considerată ca fiind cea mai înaltă construcție veche din lemn de stejar, turnul măsurând 54 m, înconjurat de alte 4 mici turnulețe, înălțimea totală de la sol fiind de 72 m. În trecut, oamenii credeau că dacă biserica este mai înaltă, rugăciunile lor ajung mai repede la Dumnezeu.

Pe lângă înălțimea impunătoare, trebuie remarcat că este singura biserică din Țara Chioarului care are acoperiș cu poală dublă.

De asemenea, este unic în această zonă și pridvorul cu două rânduri de arcade suprapuse. Picturile interioare au fost realizate de zugravul Ștefan din Șișești, în 1783, și reprezintă scene biblice din Vechiul și Noul Testament. Frumusețea bisericii este sporită de existența brăului în funie răsucită.

BÂRSANA

Biserica de lemn din Bârsana, cu hramul „Intrarea în Biserică a Maicii Domnului”, Patrimoniul Mondial UNESCO, a fost construită în anul 1720 pe locul numit „Podurile Mănăstirii” și mai târziu, în 1806, mutată pe dealul Jbâr, unde se află și acum. Este unica biserică UNESCO care inițial a fost mănăstirească, apoi a devenit parohie.

Arhitectura se înscrie în linia generală a bisericilor de lemn maramureșene. Pictura este una remarcabilă, extrem de valoroasă, croită după rigorile artei baroce. Iconografia Bârsanei se individualizează prin trei trăsături: are un profund caracter eshatologic, elementul moralizator e lesne de observat, iar accentul e pus pe latura umană a narațiunii. Legenda spune că mai demult, pe dealul Jbâr era un cimitir de ciumați. Oamenii secerați de molimă au fost înmormântați în grabă, fără servicii religioase. Sătenii au mutat biserița de lemn pe Jbâr, având convingerea că victimele ciumei își pot dormi somnul de veci doar dacă li se face o slujbă religioasă. Și azi, mulți din locuitorii Bârsanei cred că o dată cu biserica, s-au mutat pe sub pământ și morții de la Podurile Mănăstirii, pentru a-și continua odihnă la umbra bisericii.

BUDEȘTI

Biserica de lemn din Budești, construită în anul 1643, este de asemenea în Patrimoniul Mondial UNESCO și poartă hramul „Sfântului Nicolae”. Biserica e construită din bârne groase așezate pe un soclu din piatră de râu.

În interiorul bisericii se păstrează cămașa de zale și coiful lui Pintea, despre care tradiția spune că el însuși le-ar fi adus aici. Pictura e una în culori deschise, calde, luminoase și bine armonizate. A fost realizată în jurul anului 1762 de Alexandru Ponehalschi, fiind vizibilă astăzi numai pe jumătatea vestică a pereților, pe tâmplă și în altar. În biserică mai există icoane de sticlă foarte vechi, icoane de lemn datând din secolul al XVII-lea. Dintre acestea, cea mai însemnată este o icoană înfățișând pe Sf. Ioan Botezătorul, provenind dintr-o biserică din secolul XV, pictată, cum spune inscripția în slavonă, de „mult greșitul Gheorghe”. O caracteristică specifică a acestui monument este turnul. La baza clopotniței sunt patru turnulețe, detaliu arhitectural neobișnuit pentru construcțiile de lemn din Maramureș.

DESEȘTI

Biserica de lemn din Desești, monument UNESCO, este o biserică tradițională de lemn care poartă hramul „Cuvioasei Paraschiva” și a fost construită în anul 1770.

Legenda spune că în 1717, în urma unei invazii, tătarii au incendiat biserica satului. Tot legenda mai zice că noua locație a bisericii a fost aleasă de piatră de altar. Sătenii au încercat să ridice piatra în mai multe locuri, dar de fiecare dată aceasta a căzut. După cinci încercări eșuate, piatra a rămas în sfârșit în picioare, fiind în acest fel stabilit noul așezământ al bisericii.

După ceea ce scrie pe acoperișul pronaosului, pictura, foarte frumoasă, datează de la 1780, accentuând nota generală de simplitate. Ea este nesofisticată, sinceră, amintind de pictură naivă. Arhitectura se înscrie în linia tradițională. Îmbinările de lemn, echilibrul și armonia elementelor de arhitectură, impresia de simplitate și eleganță vădese o perfectă cunoaștere a artei lemnului și o măiestrie fără cusur. Nota de originalitate e dată de bârnele de la partea superioară ce susțin șarpanta acoperișului, prelungite și sculptate în scară, conferind ansamblului o siluetă deosebită. Cimitirul din jurul bisericii are multe cruci celtice înscrise într-un cerc sau semicerc.

IEUD

Biserica din Ieud Deal, monument UNESCO, este construită din lemn de brad. Istoricii nu au căzut de acord cu privire la data ridicării acestei biserici. Unele documente o prezintă ca fiind cea mai veche biserică de lemn din Maramureș, datând-o 1364; conform altor păreri, ea datează, probabil, din secolul XVII.

Construcția urmează canoanele tradiționale: pictura și iconostasul, bine conservate, sunt de secol XVIII. Picturile interioare au fost realizate de către Alexandru Ponehalschi, unul din cei mai activi zugravi de biserici din Maramureș, la acele vremuri. Pereții pronaosului ilustrează Judecata de Apoi, cu un foc al infernului care îi cuprinde pe condamnați.

În biserică există icoane vechi de lemn (sec. XVI-XVII), o valoroasă colecție de icoane pe sticlă aduse de la Nicula, toate acestea alături de covoare vopsite în culori vegetale și cărți de mare valoare; demne de amintit sunt tipăriturile lui Coresi „Întrebare creștinească” și „Apostolul”, datând din secolul XV, precum și alte documente tipărite la Iași și la Blaj.

În podul bisericii a fost descoperit „Codicele de la Ieud”, manuscris de o valoare inestimabilă, datat 1391, considerat ca fiind cel mai vechi text în limba română, scris cu litere chirilice.

PLOPIȘ

Biserica de la Plopiș, monument UNESCO, poartă hramul „Sfinților Arhangheli Mihail și Gavril”.

Buni lemnari, locuitorii Plopișului au început în anul 1798 edificarea unei noi biserici, menite să înlocuiască vechiul lăcaș de cult, finalizată la 12 noiembrie 1811.

Datele care atestă sfințirea bisericii sunt extrase dintr-un document găsit în piciorul prestolului. De asemenea, s-au descoperit și cele 49 de monede, depuse câte una de fiecare familie din sat care a participat la ctitorirea bisericii. Clădirea bisericii e mică, 17 m lungime, 7 m lățime și 47 m înălțime, însă dovedește un deosebit simț al proporțiilor, fiind poate cea mai unitară și mai bine echilibrată biserică de lemn a Maramureșului, lucru ce o face să se înscrie în categoria construcțiilor religioase bine încheiate. Pictura este bine păstrată, nota dominantă fiind dată de reprezentări ale Apocalipsei, ele ocupând întregul perete de vest al naosului. Din punct de vedere arhitectonic, se compune din pridvor, pronaos, naos și un altar, toate ridicate pe o fundație din piatră. Sunt două elemente caracteristice: bârnele superioare ale pereților nu ies în consolă, iar streșina este înfundată.

POIENILE IZEI

Biserica „Sfânta Paraschiva” din Poienile Izei, monument UNESCO, este unul dintre cele mai frumoase și bine conservate monumente din Maramureș. Biserica este un monument fără egal, vădind nivelul artistic atins de meșterii lemnari ai Maramureșului.

Construită acum aproape 400 de ani din arbori seculari, ea respectă configurația tradițională: planul navei este rectangular, pridvorul e amplasat pe latura de apus, acoperișul are dublă poală, iar turla cu trei clopote are foișor, coif și o cruce înaltă. Spre deosebire de alte biserici, altarul are patru laturi ca în vechime, lucru rar întâlnit la alte biserici.

Pictura, începută în 1794, impresionează prin tematică și abordarea originală a iconografiei tradiționale, cu scene mari, într-un registru cromatic armonios.

Se remarcă scenele din pronaos ale Judecății de Apoi, în special cele cu Iadul. Se descifrează aici scena cu mincinosul spânzurat de limbă, femeia care a descântat vacile este împunsă din două părți de victimele sale, cel care „sparge hătu” este reprezentat brăzdat cu plugul de către doi diavoli, femeia care își omoară pruncii în pântec, este silită în picturi să înghită unul, iar cel care doarme în timpul slujbei religioase este întins pe un pat încins, cu un diavol alături, care-i cântă la vioară.

GOSPODĂRIA TRADIȚIONALĂ

Planul caselor este simplu: la cele mai vechi, două și trei încăperi (tinda și „casa”, respectiv tinda, cămara și „casa”), evoluând la finele secolului al XVIII-lea spre mai multe încăperi judicios compartimentate.

Pereții construcțiilor erau confecționați din bârne late și groase, cele de stejar fiind cioplite cu securea din inima lemnului și finisate cu barda, iar cele rotunde din brad sau molid, încheiate în „cheutoare românească” și/sau, mai târziu (secolul al XIX-lea), „nemțească”, în sistemul „blockbau”. Cununile încheiate deasupra pereților sprijină „cornii”

acoperișului, întotdeauna în patru ape, realizat din astereală pe care este bătută dranița sau, în unele cazuri, este montată învelitoarea din paie.

Dacă la casele foarte vechi (din secolele al XVI-lea – al XVII-lea), prisma cu stâlpi lipsește, în secolul al XVIII-lea se generalizează în zonă, fiind cunoscută sub denumirea de „șatră”.

În general, casele, ca și porțile de altfel, poartă o marcă socială relevând statutul de oameni liberi sau nobili și/sau aserviți al proprietarilor. De altfel, aceasta reiese din decorul care le însoțește și mai ales inscripțiile scrise în limba română cu litere cirilice sau în limba latină. Apar aici

nume de meșteri, de proprietari, de demnitari locali, cu diferite ranguri sociale, preoți și juzi etc.

Arhitectura interiorului este adaptată nevoilor casnice și, desigur, estetice.

Camera de locuit, care în limbajul local se numește „casă”, cuprinde universul domestic ce corespunde, așadar, gustului estetic și pragmatic al femeii. Amprenta femeii este prezentă peste tot, atât în ceea ce privește aranjamentul, compartimentarea și marcarea unor locuri și obiecte folosite în viața de zi cu zi, cât și în practica diverselor ritualuri.

Elementul care determină organizarea interiorului, atât în plan material cât și în cel ritual, este „meștergrinda”. Aceasta străbate în lungime toate încăperile construcției și leagă pereții transversali, iar prin

grinzișoarele care se succed deasupra și la intervale egale leagă și pereții laterali și, desigur, susține întreaga structură a acoperișului.

Meștergrinda împarte, totodată, spațiul casei în două: în dreapta, spațiul „faptelor de viață” (unde sunt situate vatră cu cuptorul și cu patul); în condiții normale aici se consumă nunta și se concepe noua viață, se naște și se moare, iar în stânga, spațiul „faptelor de ritual”, unde se succed ceremoniile „botejunii” și nunții; tot aici este așezat mortul (cu sicriul pe masă) și se practică priveghiul și prohodul.

Spațiul faptelor de ritual este decorat pe pereți cu frize formate din icoane sfinte alternând cu blide din ceramică frumos împodobite cu ștergare. În colț se află masa care, de-a lungul celor doi pereți, este încadrată de lavițe și/sau lădoaie

așezate în unghi drept. Deasupra patului, pe perete, este prinsă „ruda” (culmea) pe care se depozitează cergi, covoare, lepedeie, ștergare, fețe de masă etc., dispuse în straturi, împlinind cele trei funcții: estetică (de înfrumusețare a interiorului), de depozitare și de etalare a zestrei fetei din casă, într-un sincretism perfect. După ușa este situat dulăpiorul cu veselă, iar pe perețele opus se găsesc lingurarul, blidarul etc. După icoane și deasupra meștergrinzii sunt ascunse în cutii acte, briciul de ras, crucea de Bobotează, busuioc, buricul uscat al copilului, în vederea ritualului dezlegării în cadrul probei de inițiere. În capul patului, pe laiță, se așază lada de zestre.

Armonia interiorului este accentuată și de cromatica textilelor și obiectelor ce-l împodobesc.

(Sursa: Muzeul Maramureșului)

Portul autentic maramureșean

In Maramureș, tradiția – ca însemn al perenității, dar și mândria obârșiei fructificate într-o demnitate etnică, ce nu lasă loc nici unui compromis, au devenit clauzele unui testament strămoșesc, pe care fiecare generație se simte obligată să-l respecte, aproape cu evlavie. De aceea, pentru maramureșeni, straiile de sărbătoare nu pot fi decât cele „moștenite”, chiar dacă anumite piese vestimentare sau motive decorative ori coloristice au suferit în timp unele adaptări, rezultate din contactul cu populațiile românești din regiunile mărginașe.

Remarcabil este faptul că toate piesele portului popular sunt produsul exclusiv al industriei casnice textile, având ca punct de pornire culturile de plante tehnice (cânepa, inul) și creșterea oilor (pentru producția de lână), apoi prelucrarea firelor (înmuiatul, melișatul, pieptănatul etc.) și în cele din urmă țesutul pânzelor, în micro ateliere casnice, croiul și brodarea. La toate acestea se adaugă meșterii specializați în confecționarea cojoacelor, sumanelor, gubelor, opincilor și pălăriilor.

În trecut, modelele și gama coloristică erau conservate de către fiecare comunitate, alcătuind o specificitate locală, prin care se transmiteau mesaje cu ajutorul unor simboluri. Ochii avizați ai localnicilor recepționau motive, culori, compoziții ornamentale specifice unui anumit sat și nu de puține ori nu numai că erau în stare să citească mesajul, dar recunoșteau și anumite redundanțe în modul în care acesta era formulat.

Principalele elemente de identificare erau zadiile, prin dispunerea și cromatica dungilor orizontale (pentru femei) și sumanul, prin lungime (pentru bărbați). Nuanțarea se făcea și prin croi, materiale auxiliare, lățimea tivului, sisteme de închidere, poziționarea buzunarelor etc. Elementul cromatic preponderent juca un rol decisiv în identificarea zonei de proveniență, îndeosebi în cazul zadiilor: galben deschis sau verde pentru Valea Marei, portocaliu pentru Valea Vișeuului, roșu pentru Valea Izei, fiecare în alternanță cu dungi negre. Traistele spun din ce sat este omul, pentru că sunt, de fiecare dată, alte culori îmbinate, sau mărimea carourilor este diferită.

Portul maramureșean se remarcă prin eleganță sobră, reținută, este unitar și are un caracter cu totul original, cu elemente pe care nu le găsim în alte zone.

PODOABA CAPULUI

„În Maramureș, femeile măritate își împletesc până la adânci bătrâneți, două cozi pe care le lasă slobode la spate sau le prind în jurul capului. După căsătorie, femeile poartă pe cap năframă din pânză înflorată, iar de sărbători din cașmir. Femeile bătrâne poartă năframe negre. Sunt mai multe feluri de a purta și înnodea năframa. Fetițele mici și nevestele tinere își înnoadă năframa într-o parte, de obicei la dreapta, pe sub colțul lăsat liber la spate, dar lăsând un colț de legătură mai lung, pe umărul drept. Nevestele tinere, mai cochete, își prind foarte ușor două colțuri sub colțul de la spate, care rămâne mare, liber, sau nu-și înnoadă năframa, lăsând cele două colțuri laterale

Cine străbate satele maramureșene, îndeosebi cele situate pe văile Mara și Iza, într-o zi de sărbătoare, are privilegiul de a asista la un spectacol ad-hoc de „poezie vestimentară” și culoare, oferit gratuit de localnici. De reținut că această „desfășurare de forțe” nu are nimic ostentativ și nici nu reprezintă vreun element din arsenalul marketingului turistic. Ea poartă amprenta autenticității, fiind o reminiscență a stilului de viață din societatea tradițională locală.

COSTUMUL FEMEIESC

să cadă slobode pe umeri și pe piept, aceasta bineînțeles numai vara. Femeile mai în vârstă înnoadă cele două colțuri laterale peste colțul de la spate. Bătrânele își înnoadă basmauă în față, sub bărbie.”¹

ACCESORII

Portul femeiesc este armonios completat de o serie de podoabe. În tot Maramureșul, de la fetiță la bătrână, fiecare poartă și acum în jurul gâtului zgărdanul. O altă podoabă foarte caracteristică portului popular maramureșean și neîntâlnită în alte regiuni ale țării în forma aceasta este zgarda scumpă. Zgarda scumpă este formată din mai multe șiruri (20-30 de șiruri) de diferite mărimi, din ce în ce mai lungi, de mărgelă din corali.

¹ Tancred Bănățeanu, op cit., pp. 120-122

CĂMAȘA

În structura portului popular românesc cămașa este piesa de bază a portului femeiesc, cea mai bine chibzuită și echilibrată prin linie, croi și dispunerea ornamentelor. Cămașa maramureșeană ocupă un loc distinct în multitudinea de cămăși tradiționale românești. Cămașa maramureșeană este de tip

„cămașa cu platcă” și este decorată cu frumoase cusături manuale inspirate mai ales din natură.

Reducerea la geometric a imaginii obiectelor din mediul înconjurător a dat naștere unei tradiții estetice, unei maniere originale de a percepe natura și a o exprima în tipare plastice inedite. Decorul, discret, este amplasat cu un rafinat simț al măsurii, în câmpuri ornamentale bine delimitate, care subliniază liniile croiului – bazat pe principiul tăierii în foi drepte. Pe fondul alb se detașează motivele ornamentale dispuse după reguli de bază ale ornamenticii populare: repetiția, simetria, alternanța și dinamica mișcării.

Cămașa se diferențiază pe subzone mai ales în ceea ce privește dispunerea câmpurilor ornamentale, cromatica, elementele decorative și desigur forma mânecilor.

Diferențieri apar și în funcție de vârstă; de exemplu, cămășile purtate de bătrâne au ornamentele lucrate cu alb pe alb, uneori cu discrete infuzii de galben. Cămașa femeilor căsătorite este și ea sobră, dar fire de culoare accentuează decorarea decolteului și a mânecilor. La cămășile purtate de fete, culorile folosite frecvent sunt galbenul, roșul, albastrul, portocaliul și mai rar verdele. Un element specific cămășilor din zona etnografică Maramureș îl constituie decolteul de formă pătrată.

ZADIA

„Ornamentica zadiilor este realizată numai prin alternarea dungilor de culoare de dimensiuni diferite. Cea mai caracteristică și frecventă îmbinare cromatică este aceea de dungii negre cu roșii, sau negre cu portocalii.

Dar evoluția internă, locală, a ornamentării costumului a dus, cu timpul, la unele diferențieri. Aproape fiecare vale își are tonurile cromatice predominante, îmbinate cu negru sau uneori și cu albastru închis. Astfel erau caracteristice culorile galben deschis sau verde pentru valea Marei, portocaliu pentru valea Vișeuului, roșu pentru valea Izei și așa mai departe. Îmbogățirea cromaticii a dus și la alte variații. Încep astfel să apară pe dungile negre și dungulițe înguste de culoare, sprâncene, începe să se varieze mai mult și mai fantezist lățimea diferitelor benzi de culoare, ceea ce dă o notă de mai mare varietate și vioiciune. Pe valea Tisei zadiile au fost înlocuite de fuste largi, crețe, din cașmir înflorat, numite sumne. La aceste fuste se poartă însă în continuare cămașa maramureșeană, în vestita variantă a cămășii săpânțanești.”

CĂMAȘA

O piesă importantă ce intră în componența costumului bărbătesc este cămașa. Confectionată din pânză de casă, simplă, țesută în două ite din cânepă și mai târziu cânepă în combinație cu in și/sau bumbac iar, pentru cămașa de sărbători și, în special pentru cămașa de ocazii speciale (nuntă), pânza se țesea doar din bumbac. Cămașa bărbătească este cusută simplu cu broderii la gât și la mâneci, la marginea de jos cu mătase albă sau galbenă. Mâncile sunt largi, lungi sau trei sfert și se termina cu „colți” la cămășile de sărbătoare. Motivele decorative predominante sunt asemănătoare cu cele brodate pe cămășile femeiești: motive geometrice, dar și motive florale ușor geometrificate, iar cusăturile la cămășile de sărbătoare sau la cele confectionate pentru ocazii

speciale (cămașa de mire) sunt de o eleganță deosebită, la care contribuie și încreșturile de la umăr sau cele de la gulerul din jurul gâtului. Pentru broderie se folosesc bumbacul simplu sau mercerizat, alb sau colorat, mătase albă, arnici, dar și fire metalice aurii sau argintii la cămășile mai noi, atât la cele bărbătești cât și la cămășile femeiești, de altfel. Toate cămășile sunt prevăzute cu o despicătură în față (gura cămășii) care se încheie cu un șnuruleț împletit sau cu nasturi. Atât la cămășile bărbătești cât și la cele femeiești, se căptușește la umeri, pe dosul cămășii, cu o bucată de pânză pentru a-i mări rezistența.

TICSĂUL

Partea trupului rămasă goală era acoperită de chimir (curea lată din piele, de 30-40 cm lățime, cu 3-6 cătărămi) care ajungea până aproape sub braț. Chimirul (cureaua din piele) avea rolul de a proteja mijlocul în timpul muncilor grele, în special munca la pădure, ocupație importantă în trecut pentru maramureșeni. Se purta și la sărbători și la ocazii speciale – nuntă, joc, dar acesta era mai decorat decât cel purtat zilnic, decor realizat prin aplicații de ținte, prin ștanțare și ornamentat cu fâșii din piele de oaie (ierhă) colorate. Chimirul este și locul unde bărbații își țineau diverse accesorii precum: cuțitul sau brișca, „jașcăul” cu tutun, amnarul și cremenea.

GATIILE

Gatiile se lucrează din același material ca și cămașa. Sunt largi, ajungând și până deasupra gleznelor. În afară de cheițe, care încheie pe laturi lățimile pânzei

COSTUMUL BĂRBĂTESC

și de destrămături jos, sunt și gatii care nu au nici un alt element ornamental.

CIOARECII

Iarna se poartă cioareci din material de lână albă, țesută în patru ite și dată la piuă. Jos au o manșetă lată. La cioareci nu apare nici un element ornamental. Sunt purtați și astăzi, atât de tineri cât și de bărbații în vârstă, mai ales în sărbători, fiind foarte potriviți acestei zone reci.

GUBA

„În Maramureș, guba este o piesă de port de iarnă, generalizată, purtată atât de femei cât și de bărbați. Materialul de gubă se face din țesătura de lână toarsă gros. Culoarea este cea naturală a lânii: albă, sură, neagră. Totuși, mai frecvente sunt gubele albe.”²

PIEPTARUL

„Pieptarul este unul din elementele ornamentale cele mai importante ale costumului bărbătesc din Maramureș, prin posibilitatea pe care o are de-a permite o largă desfășurare ornamentală și cromatică.”³ În Maramureș se distinge pieptarul din pănură de lână cu o cromatică variată de la albul imaculat, tivit cu piele la cel din pănură buclată cu nuanțe închise de verde și albastru, griuri spre negru, tivite pe margini, și la buzunare cu catifea neagră sau cu postav albastru, dar și pieptarul sau cojocul din blană de oaie tăbăcită, care, în croi este identic cu pieptarul din lână doar că are o largă desfășurare ornamentală și cromatică.

² Ibidem, pp. 122-124
³ Ibidem, p. 108

Sumanul sau lecricul, purtat în întregul Maramureș, fiind și astăzi în uz în anotimpul rece, este confectionat din pănura de lână obținută în războiul de țesut după care țesătura „se dă la piuă” pentru a se îndesa scăzând în lățime. Are un croi simplu, de la sat la sat diferă doar lungimea, și culoarea acestuia (negru și diferite nuanțe de gri).

„Ca încălțăminte purtau opinci din piele de vită, cu gurgui lateral. Ațele late de 1 cm, făcute din câte 4 fire de lână neagră răsucite, se înfășurau pe glezna piciorului lăsând spații albe ale obielelor. Fetele și femeile mai tinere purtau la începutul secolului XX cizme negre cu toc, uneori și roșii, cu ornamente la călcâi, realizate din ținte mici galbene. Astăzi se poartă tot mai mult încălțăminte de fabrică, iar în loc de obiele se împletesc ciorapi foarte frumoși din lână sau bumbac alb, cu diverse modele în partea lor de sus.”⁴

Câteva accesorii, așa numitele podoabe pentru bărbați: trăistuța feciorească, mânușile și mânecările, care au cu preponderență un rol decorativ, întregesc ansamblul costumului bărbătesc și imprimă o notă de culoare costumului, fiind nelipsite în portul din zilele de sărbătoare sau în momente mai deosebite din viață cum ar fi căsătoria.

⁴ Tancred Bănățeanu, op. cit., pp. 113-116

„În Maramureș, bărbații au purtat, până la începutul secolului nostru, plete și părul rotunjit pe frunte. Astăzi, această tunsoare a dispărut. Pentru vară, tinerii poartă pălării de paie cu calotă și boruri mici. Iarna sunt folosite căciuli, plate, cu fundul rotund, așa numitele căciuli rotilate. Feciorii își pun de sărbători zgărdane, panglici, în jurul căciulilor și a pălăriilor, cât și ciucalăi, ciucuri din lână colorată și pene.”¹

¹ Bănățeanu, Tancred, *Portul popular din regiunea Maramureș. Zonele Oaș, Maramureș, Lăpuș*, Sfatul Popular al regiunii Maramureș, Casa Creației Populare, p. 126.

(Sursa: Muzeul Maramureșului)

Mesele zilnice diferă de la o familie la alta, un rol important avându-l situația financiară a familiei. Se mănâncă și se mănâncă pe săturate, pentru că oamenii se duc apoi la câmp, unde muncesc până seara. De cele mai multe ori, micul dejun este consistent: uneori chiar o „coleşă”, „tocană cu brânză”, ori „pătură”, o mămligă cu brânză și jumări, care să țină de foame până la prânz. Dacă nu se face „pătură”, se face repede o „mâncărușă”, adică o omletă mare cu ouă și brânză sau plăcinte, umplute cu brânză, cu cartofi, ori cu magiun de prune. La prânz, se servesc tot mâncăruri consistente („cureți umplut”, adică sarmale, mazăre frecată, adică fasole bătută, mâncare de picoci, adică de cartofi) și obligatoriu trebuie să fie o ciorbă sau o supă („zamă” de păstăi, de cartofi, de varză, de fasole, de salată verde) și niște „pancove”, adică niște gogoși. Se mai fac și sarmale de post, umplute cu ciuperci, ori sarmale cu păsat. La ujină, care se servea de obicei în jurul orei 18, se mânca plăcintă cu brânză de oi cu ceapă verde și mărar, plăcintă cu varză sau cu cartofi, slănină. Cina trebuia să fie ușoară. Se mânca mămligă cu lapte, tăieței cu lapte, cartofi fierți cu ulei, plăcinte cu smântână.

Duminica sau în zi de sărbătoare (dacă nu era zi de post) mesele erau mai bogate. Se servea supă din carne de pasăre, sarmale, plăcinte, gogoși.

BUCĂTĂRIA TRADIȚIONALĂ

Bucătăria maramureșeană a suferit de-a lungul timpului influența bucătăriei austro-ungare. În Maramureș se folosește mult slămina afumată, bine pregătită, care se consumă tot timpul anului. Mâncărurile obținute în bucătăria tradițională din Maramureș sunt mâncăruri grase, gustoase și piperate, se realizează pe bază de carne și în special carne de porc, se folosesc legumele, zarzavaturile, laptele și brânzeturile, precum și ouăle.

Prepararea hranei și masa în sine reprezentau în trecut un întreg ansamblu de ritualuri atât pentru trup, dar și pentru suflet. De exemplu: semnul crucii, pe care femeia de la țară îl făcea întotdeauna înainte de a se apuca să frământă coca pentru pâine. Operațiunea de frământare trebuia făcută înainte de răsăritul soarelui și nu mai târziu. Tot semnul crucii îl făceau părinții și bunicii noștri la terminarea meselor, spunând: „Mulțumesc, Doamne, pentru masa aceasta!”. Există un repertoriu bogat de reguli ce țin de așezatul la masă. În fruntea mesei, mai demult, stăteau oamenii bogați, preotul satului, dascălul. Tot în fruntea mesei erau așezate, când erau organizate diferite mese festive, rudele apropiate, nașii și moașa de botez. În tradiția

maramureșeană se crede că cine se chinuie să mănânce puțin face mare păcat. De-asemena este păcat dacă mănânci deși ești sătul. Nimeni nu are voie să îl deranjeze pe cel ce mănâncă și nimeni nu începea să mănânce fără să fi făcut semnul crucii.

Maramureșeanul își pofteste oaspetele în casă. Pentru a-i arăta respectul, îl așează la masă „la loc de cinste”. Stăpânul casei, în virtutea unei legi nescrise, are obligația să bea primul din băutura și abia apoi oaspetele, prin aceasta dovedind că produsele oferite sunt curate și demne de a fi degustate. Oaspetele trebuie să mănânce toate alimentele cu care e servit, considerându-se că vrea atâta rău gazdelor casei câtă mâncare a lăsat în farfurie. Regula este valabilă și în cazul băuturii.

HORINCA, TĂRIA ISTORIEI, TRADIȚIEI ȘI SĂNĂTĂȚII

Atestată documentar la 1386, într-un act maghiar de percepție fiscală sub numele de „cujka” (a se citi „țuica”), mai este întâlnită și sub numele de „palincă de prune” sau „horincă de prune”. Denumirea de „Palinca” vine din maghiară, din cuvântul „parlat” a cărui variație regională transilvană „pali”, combinată cu „cujka” a dat cunoscutul cuvânt „palinka”. Veche precum cultura lemnului, legendele și monumentele Maramureșului, celebra „țuică” sau palincă face parte din brandul județului nostru. Simbol al bucuriei, tratament pentru orice, carte de vizită peste hotare.

Palinca de Maramureș ne-a dus faima peste tot în lume. Acest cuvânt s-a format din combinarea cuvintelor „hora” și „palinca”. Cu alte cuvinte, palinca pe care o bea lumea la horă se numește „horinca”. Este important de știut faptul că numai rachiul dublu distilat de prune poate fi denumit „țuică”, pe când celelalte tipuri de rachi (din mere, pere etc.) pot fi denumite „rachi de mere, pere etc.” Se spune că „țuica de prune” este un pleonasm, dar, având în vedere că maramureșenii produc celebra băutura și din

mere sau pere, este folosit în continuare. Palinca sau pālínka (în maghiară Pálinka) este o băutura alcoolică tradițională nu doar în Transilvania, ci și în Slovacia sau Ungaria și este celebră în special datorită tăriei – peste 50%. Palinca reprezintă 40% din consumul de băuturi spirtoase în România și 75% din exportul de acestea. Țuica de pere este garnisită de obicei cu o pară în sticlă. Sticla se pune în păr atunci când începe să crească para și încapă în gâtul de la sticlă. După ce para crește, se rupe codița și se acoperă cu țuică.

untură, jumări), dar și carnea de vită, oaie sau de miel. Făina de mălai era folosită cel mai des. Din ea se făcea pâine, mămligă simplă sau cu cartofi. Făina de grâu, care nu era ușor de procurat, era folosită pentru a pregăti pâine sau alte preparate (cozonaci, colaci, prescură) doar la sărbători mari.

Arta gastronomică locală nu excelează prin finețuri și combinații sofisticate de alimente și mirodenii. Ea este mai degrabă sobră și extrem de ecologică.

Conservarea alimentelor se făcea prin diferite metode:

- prin uscare (hribe, păstăi și fructe – mere, prune)
- prin sărare (slănină și carne), care erau apoi duse în pod la afumat
- prin murare (varză, castraveți).

Poarta maramureșeană

Unul dintre simbolurile cele mai de preț ale Maramureșului este poarta maramureșeană. „Porțile maramureșene sunt opere populare, expresii alese ale geniului popular românesc”, afirma Ernest Bernea.

Poarta maramureșeană și-a cucerit faima prin armonia perfectă a dimensiunilor, prin respectarea proporțiilor dintre părțile componente și prin densa metaforă a ornamentației. Element de trecere și de legătură, poarta ridică ochii oaspetelui către simbolurile spiritualității maramureșene armonios etalate și îmbinate în lemn.

Construită în general pe trei stâlpi și un „fruntar” (pragul de sus al porții) din lemn de stejar, având „hăizașul” (acoperișul) șindreluit, porțile maramureșene au fost comparate adesea cu adevărate „arcuri de triumf”. Porțile de lemn ale gospodăriilor tradiționale din Maramureș sunt situate îndeosebi în satele de pe văile Mara, Cosău și Iza, dar și în localități aflate în Țara Lăpușului.

Salba de porți monumentale maramureșene e mărturia vie a unei realități istorice mai aparte: în perioada feudală, din rândul obștilor maramureșene s-a ridicat o clasă de cneji care periodic își alegea voievodul; puterea și privilegiile nobililor au fost atent fragmentate și distribuite unui număr din ce în ce mai mare de familii.

Mulți cercetători consideră că porțile maramureșene au fost un privilegiu al nemeșilor. Acest aspect este deosebit de important pentru că numai nemeșii aveau privilegiul să-și ridice porți înalte în fața gospodăriilor, în timp ce oamenii simpli nu aveau dreptul decât la vranițe (confectionate

din pari montați paralel pe o ramă dreptunghiulară și cu o diagonală, pentru a-i fixa, și care se deschidea într-o parte).

Pe porțile maramureșene apar nume de meșteri, de proprietari, de demnitari locali, cu diferite ranguri sociale, preoți și juzi, maramureșenii simțind nevoia să-și înobileze casele cu asemenea consemnări pentru a atesta vechimea construcțiilor și a le conferi valori în plus.

Marcă a Maramureșului, poarta maramureșeană este încărcată cu o simbolică aparte. Soarele, simbol al vieții, pomul vieții, simbol al creșterii, șarpele ca paznic al gospodăriei, dintele de lup simbolizând puterea.

Rozetele de diferite dimensiuni și colacul, simboluri ale genezei, ale începuturilor de lume, ale perfecțiunii, sunt prezente pe fiecare poartă chiar și pe cele ridicate azi, ca o dovadă a continuității credinței în valorile împământenite de veacuri.

Pentru țăranul maramureșean, trecerea pe sub hăizașul porții devenea aproape un act ceremonial, purificându-se mental de relele lumii profane pentru a intra curat în universul casnic al gospodăriei și familiei.

Dimensiunile mari ale porților și faptul că omul se dedica atât de mult înfrumusețării ei arată că ea avea pentru țăranul maramureșean o însemnătate deosebită și o valoare spirituală profundă.

